

ASPECTE CONTROVERSATE PRIVIND IDENTIFICAREA FORMELOR RĂSPUNDERII JURIDICE

Adela CERCHEZ,

asistent universitar, Universitatea „Spiru Haret”,
Facultatea de Drept și Științe Administrative, București, România

REZUMAT

Articolul cuprinde un studiu dedicat identificării formelor răspunderii juridice, chemate să se dezvolte și să se redescopere odată cu evoluția continuă a societății. Delimitarea formelor răspunderii juridice și, implicit, a criteriilor susceptibile să ofere fundamentul acestei clasificări este mult controversată în doctrina juridică și în jurisprudență, având în vedere importanța sa teoretică și practică. Răspunderea juridică poate fi studiată și înțeleasă în profunzimea substanței sale doar pornind de la formele sale concrete de manifestare.

Cuvinte-cheie: răspundere juridică, forme ale răspunderii juridice, responsabilitate, controverse, normă juridică, fapt juridic

SUMMARY

The article includes a study aiming to identify the legal liability forms urged to develop and rediscover themselves together with the evolution of society. The delimitation of legal liability forms and hence the criteria likely to provide the basis for this classification are more controversial in the legal doctrine and jurisprudence, given its theoretical and practical significance. Legal liability can be studied and understood in its depth only starting from its concrete forms of expression.

Keywords: legal liability, forms of legal liability, responsibility, controversy, legal norm, legal fact

Introducere. Identificarea formelor răspunderii juridice și determinarea locului acestora în sistemul de drept al răspunderii juridice, una dintre cele mai importante și complexe instituții juridice, reprezintă o reală preocupare pentru cercetarea juridică din toate timpurile.

În contextul dezvoltării continue a societății, formele răspunderii juridice sînt chemate să evolueze și să se redescopere odată cu societatea. Studiul formelor răspunderii juridice este actual, important și provocator și din perspectiva modificărilor intervenite, pe tărîm legislativ, în dreptul intern.

Actualitatea subiectului rezidă din interesul manifestat pentru identificarea formelor răspunderii juridice, interes generat de continua reconfigurare a realității sociale, care implică reevaluarea unor fenomene juridice, apreciate ca definitiv tranșate.

Ne raliem opiniei profesorului D. Baltag, conform căruia „răspunderea juridică nu este un fenomen în stagnare; schimbarea și evoluția socială a legislației a conferit un

nou vector principiilor, obiectivelor, funcțiilor răspunderii juridice. Un bilanț al acestei evoluții îl prezintă și apariția unor noi forme ale răspunderii juridice, cum ar fi răspunderea constituțională, financiară, fiscală, procesual-civilă, procesual-penală. În etapa de constituire se află și formele de răspundere constituțional-procesuală, de dreptul familiei, care trebuie să fie abordate cu meticulozitate, pentru a le găsi locul și rolul adecvate în sistemul răspunderii juridice. Actualmente, concepția modernă a răspunderii juridice cuprinde și recunoașterea răspunderii în fața legii nu numai a persoanei, ci și a statului, organelor sale, funcționarilor publici”.

Răspunderea juridică, dar și formele ramurale sub care se manifestă sînt într-o permanentă dezvoltare, atît din punct de vedere practic, cît și din punct de vedere teoretic.

Studiind problematica răspunderii juridice și a formelor acesteia, am constatat că, actualmente, există o insuficientă abordare a formelor răspunderii juridice. Fenomenele juridice relative la problematica

prezentată, lipsite de o interpretare omogenă în doctrină, reclamă un studiu aprofundat, orientat spre identificarea esenței juridice a răspunderii juridice și a formelor ei de manifestare.

Metode aplicate și materiale utilizate. Cercetarea materializată în prezentul studiu a fost realizată prin aplicarea metodei construcției abstracte, a interpretării logice a normelor de drept etc. Materialul științific folosit provine din lucrări științifice, studii documentare, dar și din alte surse.

Rezultate și discuții. Studiul instituției răspunderii juridice, în general, și al formelor răspunderii juridice, în special, implică o abordare de strictă specialitate, actualitatea cercetării rezultând, în special, din evoluția relațiilor sociale existente, prin acumulări cantitative treptate, obiective și subiective în viața socială, dar și din conturarea și dezvoltarea relațiilor noi.

Identificarea formelor răspunderii juridice a suscitat numeroase controverse în doctrina juridică din toate timpurile. Răspunderea juridică, ca fenomen de drept, sim-

bolizează identitatea conținutului și formei. Conținutul nu se poate manifesta în afara formei prin care se exteriorizează. Conținutul este „ce” sau „cum”, adică ceea ce umple forma, din ce este aceasta alcătuită.

Relativ la fundamentarea formelor răspunderii juridice, respectiv la corelația dintre ramurile de drept și formele răspunderii juridice, subliniem faptul că răspunderea juridică, în accepțiunea centrată pe ideea de drept obiectiv, înglobează patru categorii de norme juridice: norme juridice privind conduita ilicită, norme juridice ce reglementează condițiile care trebuie întrunite, norme juridice cu privire la sancțiuni și norme juridice care vizează procedura. Fiecare categorie de norme juridice este comasată pe instituții juridice, răspunderea juridică conturându-se ca o instituție juridică polivalentă, ca un sistem plurivalent de norme juridice. Sistemul social juridic, la nivel macro-, mezo- sau micro-, se autoreglează prin intermediul răspunderii juridice, neutralizând fapta ilicită și pedepsindu-l pe autorul acesteia.

Normele juridice de natură juridică diferită pot alcătui același sistem funcțional, configurarea lor fiind impulsionată de o finalitate comună, respectiv reglementarea directă sau implicită, într-o anumită nuanță, a unor raporturi juridice. Prin urmare, cele patru categorii de norme juridice care alcătuiesc răspunderea juridică se prefigurează ca instrumente de îndeplinire a autoreglării și sancționării sociale (juridice) [7, p. 355].

Formele răspunderii juridice, din această perspectivă, pot fi calificate ca fiind subsisteme sau sisteme paralele de sancționare sau de autoreglare, implicit instituții juridice ale diferitelor ramuri de drept.

Conturarea formelor răspunderii juridice constituie un proces dialectic complex, întocmai ca apariția diferitelor ramuri de drept. În doctrina juridică, o perioadă de timp îndelungată, elementele noi apărute în reglementarea relațiilor sociale, ca urmare a evoluției societății, erau explicate prin intermediul trăsăturilor importante proprii instituțiilor respectivelor ramuri de drept. Această concepție este și astăzi actuală. Primele norme juridice au urmărit reglementarea relațiilor de proprietate, conturându-se astfel normele juridice *civile*, precum și asigurarea contracarării juridice statale a uzurpării proprietății private, conturându-se astfel normele juridice *penale*. Putem concluziona în sensul instituirii, încă din Antichitate, a răspunderii juridice civile și a răspunderii juridice penale.

Doctrina juridică este unanimă în sensul că răspunderea juridică civilă a avut dintotdeauna caracter de drept comun în raport cu răspunderea proprie celorlalte ramuri de drept. „Elaborată inițial ca o instituție de aplicație generală, răspunderea civilă s-a delimitat și s-a detașat treptat de alte forme de răspundere, în special de răspunderea penală, dar nu și-a pierdut aptitudinile de a fi folosită în continuare ca o regulă generală în materie. Teoria răspunderii și instituția ca atare a fost elaborată în primul rând pe terenul dreptului civil” [1, p. 15].

Potrivit marelui civilist francez H. Mazeaud, „răspunderea civilă nu a devenit numai centrul dreptului, dar este pe cale să absoarbă dreptul în totalitatea sa”. În opinia altor reprezentanți de seamă ai domeniului dat, este suficient să ne raportăm la desprinderea dreptului muncii din dreptul civil, cu răspunderea sa materială specifică, pentru a înțelege că procesul este, în dialectica sa, tocmai invers, respec-

tiv de limitare a civilului, inclusiv a sferei de influență a răspunderii juridice civile, conturându-se noi forme de răspundere pentru care dreptul civil joacă rolul de drept comun [7, p. 356].

În contextul schimbărilor intervenite în societatea contemporană, marcate atât de revoluția tehnico-științifică, cât și de revoluția industrială sau informațională și care au impulsionat evoluția răspunderii juridice, au impus, așa cum afirmă profesorul Liviu Pop, „evadarea din interpretarea clasică și tradițională a textelor în materie ale Codului civil și chiar adoptarea de noi reglementări pentru anumite domenii speciale” [8, p. 356].

Din această perspectivă, problema esențială care se pune este de a ști când sînt instituite premisele indispensabile desprinderii din dreptul comun a unei forme de sine stătătoare de răspundere juridică și, implicit, a unei noi ramuri de drept. O explicație simplistă este circumscrisă apariției unei nou categorii de fapte sociale ilicite. O explicație riguros științifică nu poate face, însă, abstracție de legătura reciprocă existentă între conținutul reglementărilor juridice și formelor de manifestare exterioară, în accepțiunea filosofiei dreptului. În literatura juridică, conținutul este circumscris ansamblului criteriilor intrinseci faptei ilicite precum pericolul social, valorile încălcate, forma vinovăției și a conduitei subiectului, gradul de frecvență, iar forma vizează criteriile extrinseci, exterioare faptei ilicite, respectiv sursa legislativă a normelor juridice sancționatoare, felurile de aplicare și executare a sancțiunilor.

„Necesitatea unei răspunderii juridice noi” intervine, așadar, în momentul în care în cadrul teoriei proprii uneia dintre răspunderile consacrate survin dereglări logi-

ce, ca urmare a apariției unor noi tipuri de fapte ilicite care necesită noi reglementări sancționatorii, respectiv „sancționări disidente” [7, p. 357]. Prin urmare, o nouă formă de răspundere juridică se conturează atunci când nu mai este garantată corelația dintre cele două categorii de criterii, extrinseci și intrinseci faptei ilicite, dintre conținut și formă. Criteriile extrinseci faptei ilicite, respectiv forma, evocă în ansamblul lor tocmai regimul juridic propriu unei anumite categorii de fapte ilicite, și anume regimul juridic al răspunderii pe care respectivele fapte o angajează. Avem în vedere regimul juridic instituit prin cele patru categorii de norme juridice enunțate mai sus, transpuse în conținutul instituției răspunderii juridice, privite ca sistem polivalent de norme juridice.

Apartenența normelor juridice la ramurile de drept impune înțelegerea și explicarea regimului juridic (forma) prin trimitere la ramurile de drept. Natura juridică a formelor de răspundere juridică este conferită de ramura de drept căreia respectivele forme de răspundere îi aparțin cu preponderență, fără a fi necesară o apartenență absolută, dat fiind faptul că există elemente ale răspunderii juridice comune mai multor forme de răspundere, trasate de dreptul comun. Normele comune vizează, de regulă, condițiile care nu trebuie întrunite, precum cauzele exoneratoare de răspundere sau aspectele procedurale. Ramurile de drept nu trebuie tratate separat unele de altele, ci ca părți componente ale unui sistem de drept unitar, în cadrul căruia aspecte concrete, așa cum sînt reglementate în diferitele ramuri de drept, pot fi comune multor ramuri de drept, evident sub rezerva derogărilor expres reglementate prin

lege, profilîndu-se chiar și instituții juridice comune [6, p. 36].

Evoluția rapidă a societății actuale, transformările progresive ale realității sociale imprimă un caracter aparte răspunderii juridice, noile relații sociale legal reglementate generînd, în ipoteza nesocotirii lor, sancțiunea răspunderii juridice în una din formele acesteia. Progresul ne obligă, așadar, la revalorificări, în special în materia formelor răspunderii juridice.

Atît în literatura de specialitate, cît și în diferite acte normative sînt abordate diferite forme ale răspunderii juridice. Formele răspunderii juridice se profilează în funcție de domeniul sau ramura de drept în care au intervenit abateri de la normele juridice, cu luarea în considerație a unor factori precum: gradul de pericol social al faptei ilicite, valorile sociale lezate, modalitățile de săvîrșire a faptei ilicite sau vinovăția autorului.

Practica judiciară, dar și doctrina juridică au manifestat preocupări mai degrabă în ceea ce privește formele răspunderii juridice: civilă, penală, administrativă, constituțională, materială etc. Răspunderea juridică nu poate fi studiată și înțeleasă în profunzimea substanței sale doar pornindu-se de la formele sale concrete de manifestare.

Problema identificării formelor răspunderii juridice, care implică și identificarea criteriilor susceptibile să ofere fundamentul acestei clasificări, este mult controversată în doctrina juridică și în jurisprudență, avînd în vedere importanța sa teoretică și practică.

Sub aspect teoretic, identificarea criteriilor și clasificarea formelor răspunderii juridice este de natură să contureze natura juridică a răspunderii juridice incidente [4, p.232]. Sub aspect practic, stabilirea

criteriilor și clasificarea formelor răspunderii juridice vizează identificarea regimului juridic al diferitelor forme ale răspunderii juridice, avînd în vedere atît interferența, cît și cumulul dintre formele răspunderii juridice, în procesul aplicării normelor juridice corespunzătoare unei spețe concrete [4, p.232].

Identificarea criteriilor și clasificarea formelor răspunderii juridice au constituit subiect de cercetare pentru numeroși specialiști în domeniu, aceștia oferind abordări și soluții diferite. Unii autori au propus drept criterii de clasificare criteriul naturii și importanței sociale a interesului lezat prin fapta ilicită sau criteriul particularităților definitorii ale conduitei ilicite, din perspectiva normei încălcate [5, p. 51-59].

În funcție de criteriul naturii și importanței sociale a interesului lezat prin fapta ilicită, au fost identificate următoarele forme ale răspunderii juridice:

- răspunderea față de întreaga societate, formă care vizează doar răspunderea penală;
- răspunderea față de un organ al statului, respectiv răspunderea administrativă;
- răspunderea față de o colectivitate mai restrînsă de indivizi, respectiv răspunderea specifică dreptului muncii sau dreptului cooperatist;
- răspunderea față de persoana vătămată în drepturile ei legitime, respectiv răspunderea civilă.

Din perspectiva acestui criteriu de clasificare a formelor răspunderii juridice, răspunderea juridică, în toate ipotezele sale, implică constrîngerea din partea statului, astfel încît o clasificare întemeiată pe divizarea societății în colectivități mai restrînsă sau mai ample este improprie, întrucît răspunderea juridică este expresia răspunderii față

de societate în ansamblul ei. Această concepție rezidă din interesul de a prezenta statul ca o valoare absolută, importanța normei juridice fiind statornicită, de asemenea, în scopul garantării ocrotirii interesului aceluiași stat, privit ca autoritate socială unică.

În literatura de specialitate, clasificarea răspunderii juridice întemeiată pe o astfel de concepție a fost criticată ca fiind lipsită de fundament practic și, implicit, de interes din perspectiva dreptului, întrucât este preocupată de importanța conferită unor valori sociale, dar și de ierarhizarea obligatorie a normelor juridice în raport de importanța lor socială.

Identificarea criteriilor susceptibile să ofere fundamentul clasificării formelor răspunderii juridice este deci controversată în doctrina juridică și în jurisprudență. S-a susținut că răspunderea față de un organ al statului este în realitate o răspundere față de statul însuși, iar răspunderea civilă, din perspectiva finalității acestei instituții juridice, nu poate fi abordată ca o răspundere față de persoana vătămată, întrucât vizează societatea în ansamblul său.

În funcție de cel de-al doilea criteriu de clasificare propus, respectiv criteriul particularităților definitorii ale conduitei ilicite, din perspectiva normei juridice încălcate, au fost identificate următoarele forme ale răspunderii juridice: răspunderea civilă, răspunderea penală, răspunderea administrativă, răspunderea disciplinară, răspunderea materială, răspunderea patrimonială.

Relativ la acest criteriu, s-a admis că este susceptibil de a determina natura faptei ilicite și a caracterului propriu sancțiunii pe care o atrage. Acest criteriu are aptitudinea de a determina natura juridică a

forme de răspundere juridică incidentă ori de câte ori intervine o încălcare a ordinii de drept. Criteriul particularităților definitorii ale conduitei ilicite, din perspectiva normei juridice încălcate, susceptibil de a determina diferitele forme ale răspunderii juridice a fost desemnat de către unii autori [4, p. 233] și prin sintagma *criteriul naturii normelor juridice încălcate*, având – din perspectiva teoriei generale a dreptului – o valoare universală, dar și o importanță practică, care excede semnificația pur teoretică a oricărei clasificări.

Evident, răspunderea juridică are și alte clasificări. Astfel, în funcție de natura sancțiunii juridice incidente, putem deosebi răspunderea juridică patrimonială de răspunderea juridică extrapatrimonială, după cum se tinde și la asigurarea reparației cu efecte asupra patrimoniului sau asupra persoanei autorului faptei prejudiciabile, vizând așadar aspecte personale nepatrimoniale.

Totodată, putem deosebi răspunderea juridică personală a persoanei fizice de răspunderea juridică a persoanelor juridice, precum societăți comerciale, asociații și fundații, partide politice, sindicate etc.

Potrivit cercetătorului D. Baltag [3, p. 444], analizate din perspectiva scopului urmărit, forme ale răspunderii juridice sînt următoarele:

- răspunderea cu caracter *reparator*, de natură patrimonială sau materială, instituită în scopul înlăturării consecințelor prejudiciabile, evaluabile pecuniar, cauzate patrimoniului persoanei vătămate, prin instituirea unei obligații de a da sau de a face în sarcina făptuitorului și în beneficiul persoanei prejudiciate;

- răspunderea cu caracter *sancționator* sau *represiv*, autorul

faptei ilicite fiind obligat să suporte urmările punitive ale conduitei sau faptei ilicite săvîrșite, în funcție de gradul de pericol social al acesteia. Sancțiunile pot fi de natură patrimonială (confiscare, amendă, penalități de întîrziere pentru executarea obligațiilor în termen) sau de natură nepatrimonială (privarea de libertate, interdicții, decăderi, mustrare, avertisment etc.).

Potrivit savantului Gh. Avornic, conturarea naturii juridice a oricărei forme de răspundere este determinată de dispoziția normei juridice încălcate. În viziunea autorului, norma juridică încălcată atribuie răspunderii juridice o anumită formă: civilă, penală, administrativă, constituțională etc. Se admite totodată ideea că existența răspunderii juridice este condiționată de existența unui fapt juridic, iar faptele juridice, fără a beneficia de o denumire specială, mai ales în ramurile de drept recente, generează răspunderi juridice diferite.

În lumina acestor raționamente, Gh. Avornic admite existența, în literatura de specialitate, a următoarelor forme ale răspunderii juridice: răspunderea constituțională, răspunderea administrativă, răspunderea disciplinară, răspunderea penală, răspunderea civilă, răspunderea comercială, răspunderea materială, răspunderea patrimonială a membrilor cooperatori și răspunderea familială [2, p. 298].

Unele forme ale răspunderii juridice, precum răspunderea constituțională, cea familială sau comercială nu sînt menționate în literatura juridică, iar în lucrările de ramură nu sînt denumite, deși sînt abordate. Totodată, în doctrina juridică, cu privire la cele două mari diviziuni ale dreptului, se face distincție între răspunderea de drept privat și răspunderea de drept public.

Continuând identificarea și enumerarea criteriilor de clasificare a formelor răspunderii juridice, amintim și modul de stabilire a întinderii obligației de reparațiune, subiectul căruia îi incumbă răspunderea sau izvorul obligației. Modalitatea de stabilire a răspunderii constituie un alt criteriu de delimitare a formelor răspunderii juridice. Prin urmare, dacă în materie penală acțiunea de tragere la răspundere este exercitată, în principiu, din oficiu, în materie civilă răspunderea civilă este guvernată de principiul disponibilității, persoana ale cărei interese sau drepturi au fost lezate având facultatea de a declanșa procedura de tragere la răspundere civilă.

Profesorul Gh. Avornic [2, p. 300] propune un nou criteriu de clasificare a modalităților răspunderii juridice „în funcție de tipurile acesteia reglementate de legislația în vigoare”, deosebind, în conformitate cu legislația din Republica Moldova, următoarele forme: răspunderea penală, răspunderea administrativă, răspunderea disciplinară, răspunderea materială și răspunderea civilă.

Concluzii. Răspunderea juridică, în general, și formele acesteia, în special, reprezintă instituții esențiale ale dreptului, supuse unui continuu proces de dezvoltare, în contextul evoluției societății în ansamblu, impunându-se astfel adaptarea răspunderii juridice, precum și a formelor acesteia, noilor exigențe decurgând din progresul societății.

Formele răspunderii juridice se profilează așadar în funcție de domeniu sau de ramura de drept în care au intervenit abateri de la normele juridice, cu luarea în considerație a unor factori precum natura normei juridice încălcate, gradul de pericol social al faptei

ilicite, valorile sociale lezate, modalitățile de săvârșire a faptei ilicite sau vinovăția autorului.

Fiecare formă a răspunderii juridice întrunește cumulativ o funcție educativă și o funcție preventivă, fiind diferită modalitatea de comportament social al oamenilor, influențat atât de însemnătatea valorilor sociale ocrotite din punct de vedere juridic cât și de repercusiunile care derivă din încălcarea acestora.

Caracterul autonom al diferitelor forme de răspundere juridică nu trebuie să ducă la concluzia că acestea se exclud, putând exista interferențe sau suprapuneri între diferitele forme ale răspunderii juridice. De exemplu, o faptă care contravine unei norme juridice poate angaja concomitent atât răspunderea civilă, cât și răspunderea penală, fiecare astfel de răspundere manifestându-se în formele sale specifice.

Configurarea unui tablou polivalent al formelor răspunderii juridice și armonizarea lor la exigențele actuale, conformarea la normele materiale și procesuale contribuie la îmbunătățirea procesului de reglementare juridică a respectivului fenomen juridic.

Referințe bibliografice

1. Anghel I.M., Deak Fr., Popa M.F. Răspunderea civilă. București, 1970.
2. Avornic Gheorghe. Tratat de teoria generală a statului și dreptului. Vol. II, Chișinău, 2010.
3. Baltag D. Teoria generală a dreptului. Chișinău, 2013.
4. Barac L. Elemente de teoria dreptului. Ediția a III-a, București: Ed. C.H.Beck, 2013.
5. Costin M. Răspunderea juridică în dreptul Republicii Socialiste România. Cluj Napoca: Ed. Dacia, 1974.
6. Eliescu M. Răspunderea civilă

delictuală. București: Ed. Academiei RSR, 1972.

7. Iorgovan A. Tratat de drept administrativ. Vol. II, ed. a IV-a. București: Ed. All Beck, 2005.

8. Pop L., Popa F.I., Vidu S.T. Tratat elementar de drept civil. Obligațiile. București: Ed. Universul Juridic, 2012.